

Муниципалдыг бюджеттиг ниити өөредилге чери
Тыва Республиканың Таңды кожууннуң Кызыл-Арыг
ортумак ниити өөредилге школазы

**2023-2024 өөредилге чылында
тыва дыл эртеминге
АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММА**

Башкызы: Тыва дыл болгаш чогаал башкызы Майнды Анай-Хаак Калдар-
ооловна
Класс: 6
Программаның хуусаазы: 1(бир) чыл

Кызыл-Арыг суур, 2023 ч.

Тайылбыр бижик

5-ки класска тыва дылга ажылчын программаны 2023-2024 өөрөдилге чылында кол ниити оорөдөдүлгөни 5-9 класстарыга «Төрээн (тыва) дыл» эртеминге чижек календарь-тематиктиг планнаашкыга (Тургузукчузу: Ч.А. Сарыглар, Кызылдың 9 дугаар гимназиязының дээди категорияның тыва дыл болгаш чогаал башкызы, НШХИ-ниң улуг методизи) болгаш чаа Федералдыг күрүне өөрөдүлгө стандартының негелделеринге, Тыва Республиканың өөрөдүлгө черлеринге кижиниң сүзүүн болгаш мөзү-шынарын кижизидип сайзырадырының концепциязынга (2011ч.) дүүштүр тургускан.

2023-2024 өөрөдүлгө чылында 6-гы класска тыва дылды өөрөдиринге өөрөдүлгө планында неделяда ниитизи-биле 2 шак көрдүнгөн. 6-гы класска 34 өөрөдүлгө неделязында 68 шакта программаны долузу-биле өөрөткөн турар ужурлуг.

Өөрөдүлгө ному кылдыр Е.М.Кууларнын, Т.Б.Оюннун, Ч.А.Сарыгларнын «Тыва дыл. 5 класс. Ниити оорөдүлгө черлеринге өөрөдүлгө ному». 2022ч., ООО Издательство «Офсет» (электроннуг хевири) // көрдүнгөн.

Курстун (эртемниң) план езугаар шиңгээттингениниң түңнелдери

Бо программа 6-гы класстың доозукчуларының бот-тускайлаң (личностные), метапредметтиг (метапредметные), предметтиг (предметные) дараазында түңнелдерни чедип алырын магадылап хандырып турар.

Бот-тускайлаң түңнелдери (личностные результаты)

1. Хамааты мөзү-шынар кижизидилгези;
2. Патриоттуг кижизидилге;
3. Сагыш-сеткил, мөзү-шынар кижизидилгези;
4. Чараш чүүлдү эскерип билиринге кижизидери;
5. Күш-шыдал азы мага-бот дадыктырылгазының кижизидилгези;
6. Күш-ажыл кижизидилгези;
7. Бойдуска хумагалыг болурунга кижизидери;
8. Эртемниң үнелиин, чугулазын медресеп билиринге кижизидери.

Метапредметтиг түңнелдери

1. Чидиг (берге) айтырыгларны чогадыкчы арга-биле дилеп тывары;
2. Кылыр чүвезин сорулгазының аайы-биле планнап, хынап, үнелеп билири;
3. Өөрөнгөн чүүлдерин системажыдып билири;
4. Янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни тып билири (*номнар, орус-тыва, тыва-орус, орфографтыг дээш оон-даа өске словарьлар, интернет курлавыр, энциклопедия, номчулга залдары, библиотекалар, картотекалар*);
5. Херек материалдарны сорулгазының аайы-биле чыып, анализтеп, дамчыдып, таарыштыр ажыглап билири;
6. Сөзүглелдерни тургузуп, утка-шынарын тодарадып, ооң темазын, идеязын тодарадып шыдаары;
7. Эртемниң кол билиглерин деңнеп, анализтеп, тодарадып, системажыдып, ылгавыр демдектерин тып билири;
8. Өске кижини-биле, эш-өөрү-биле, улуг улус-биле чугаалажып билири;
9. Кижини бүрүзүнүн бодалын дыңнап, чөпшээрэжип, эдип билири; бодунуң бодалын тода илередип, бадыткап, үнелээри;
10. Коллективтиг ажыл үезинде кылыр чүүлүн хуваап, кады ажылдап, бодунуң үлүүн кирип, удур-дөдир хынажып билири;
11. Төрээн дылының утказын билири; үнезин, чаражын үнелеп билири, сайзырап хөгжээнин медресеп билири;
12. Тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаазын билири, өске эртемнерден янзы-бүрү медээлерни ап, төрээн дылынга дамчыдары;
13. Тыва дылдан алган шын бижилгениң дүрүмнерин өске-даа эртемнерге сагыыры;
14. Чугаа культуразын тыва дыл кичээлинден дашкаар-даа кижилер-биле чугаа үезинде сагыыры;

15.Бодунуң чараш сайзыраңгай чугаазы-биле, байлак сөс курлавыры-биле солун-сеткүүлге, хана-солуннар арыннарынга материалдар бээри;

Предметтиг түннелдери (предметные результаты)

6-гы класстың өөреникчилериниң тыва дылга шиңгээдип алыр кол-кол билиглери:

- 1.Чугааны, чугаа культуразын чорудуп билир;
- 2.Чүве ады, демдек ады, сан адын сөзүглелдерден тып, танып билир.
- 3.Чүве аттарының, демдек аттарының, сан аттарының грамматиктиг уткаларын, кол морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ролун тодарадып билир. Укталган чүве аттарын, демдек аттарын тургузуп, чугаага шын ажыглап билир.

Сөстөргө 1-6 класстарга өөрөнгөн шын бижилге дүрүмнери таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар. Тодаргайлаарга: Сөс иштинге дакпырлаан ажык эвес үннерни (*тт, сс, пп, кк, нн, мм*) ийи үжүк-биле бижиир. Географтыг аттарны, кудумчулар болгаш шөлдер аттарын, төөгүлүг болуушкуннар, чоннуң байырлалдарының аттарын улуг үжүктер-биле бижиир. Номнар, солуннар, журналдар (сеткүүлдер), чуруктар, кинофильмнер, шиилер, литература болгаш музыка чогаалдарының аттарын улуг үжүк-биле эгелеп бижиир болгаш оларны кавычкаалаар.

Курстун (эртемнин) кол допчузу

Катаптаашкын – 8 шак.

Хыналда болгаш чогаадыкчы ажылдар (хыналда ажыл, эдертиг, чогаадыг, словарьлыг диктант, төлевилел дээш о.ө.) – 13 шак.

Теория болгаш практика – 47 шак.

Ажыглаар өөрөдилге номнары:

1. «Тыва дыл. 6 класс». Авторлары: М.В.Бавуу-Сюрюн, К.Б.Доржу, Б.Ч.Ооржак, А.Б.Хертек. 2015ч.
2. «Тыва дыл. 6-7 класс». Авторлары: Д.А. Монгуш, К.Б. Доржу.2001ч.
3. «Тыва дыл. 6 класс». Авторлары: Е.М.Куулар, Т.Б.Оюн, Ч.А.Сарыглар. 2022ч. ООО Издательство «Офсет» (электроннуг хевири)

№	Өөрөдир кезектери	Шагы	Оон иштинде			Кижиз.ажыл ының угл.
			Чугаа сайзырад.	Катаптаашкын	Хыналда ажыл /Чогаадыг	
1	Дыл.Дыл дугайында ниити билиглер	2	-	-	-	1,2,3,4,8
2	5 класска өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын	4	-	3	/1	1,2,3,4,5,6,7,8
3	Орфография	5	-	-	1/	1,2,3,4,5,6,7,8
4	Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы	5	-	-	1/	1,2,3,4,5,6,7,8
5	Лексика болгаш фразеология	14	-	1	1/1	1,2,3,4,5,6,7,8
6	Морфология	21	-	1	3/2	1,2,3,4,5,6,7,8
7	Чугаа, чугаалажып харылзажыры болгаш чугаа культуразы	9	-	-	/2	1,2,3,4,5,6,7,8
8	Катаптаашкын	7	-	6	1/	1,2,3,4,5,6,7,8
	Шупту	68	-	5	8/6	

Календарь-темалыг план

№	Кичээлдин темалары	шагы	Эрттирер хуну, айы		Тайылбыр
			План езугаар	Херек кырында	
	Дыл. Дыл дугайында ниити билиглер				
1	Дыл – харылзажырының чугула чепсээ. Төрөл дылдар болгаш өгбе дыл дугайында билиг	1	06.09		

2	Дириг болгаш өлүг дылдар. Түрк дылдар дугайында.	1	08.09		
	5 класска өөрөнгөн чүүлдеринге катптаашкын				
1	Фонетика болгаш орфоэпия.	1	13.09		
2	Лексика. Сөзүглелдер, оларның стили	2	15.09/20.09		
3	Чогаадыг	1	22.09		
	Орфоргафия				
1	Ажык эвес үннерниң үжүктерин дакпырлап бижири.	1	27.09		
2	Й үннүг үжүктерлиг (я, е, ё, ю.) сөстөрни шын бижири.	1	29.09		
3	Сөс эгезинге т-д, п-б деп үннерниң үжүктерин шын бижири.	1	04.10		
4	Кадыг (ь) болгаш чымчак (ь) демдектерни сөске ажыглаары.	1	06.10		
5	Хыналда ажыл	1	11.10		
	Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгасы				
1	Сөстүн тургустунар аргалары: морфологтуг (кожумактыг), синтаксистиг арга. Хураангайлаар арга.	1	13.10		
2	Хевир тургузар кожумактар: чүве адының бичеледир чассыдар кожумактары, демдек адының чадаларының кожумактары, кылыг сөзүнүн болбас хевириниң кожумаа, кылыг сөзүнге немелде утка киирер кожумактар.	1	18.10		
3	Өскертилге кожумактары: чүве адының сан, падеж, арын кожумактары; кылыг сөзүнүн үе, сан, арын кожумактары. Сөстүн тургузуунун сайгарылгасы.	2	20.10/25.10		
4	Хыналда ажыл	1	27.10		
	Лексика болгаш фразеология				
1	Тывылган угунун аайы-биле тыва дылдың лексиказы (ниити түрк лексика, өске дылдардан үлегерлээн лексика: моол, кыдат, төвүт, орус болгаш өске дылдардан)	1	08.11		
2	Моол дылдан үлегерлээн сөстөр: Кыдат дылдан үлегерлээн сөстөр,	1	10.11		
3	Орус дылдан үлегерлээн сөстөр	1	15.11		
4	Оске дылдардан үлегерлээн сөстөр	1	17.11		
5	Ажыглалының аайы-биле тыва дылдың лексиказы. Ниити ажыглалдың сөстери.	1	22.11		
6	Кызыгаарлыг ажыглалдың сөстери: диалектизмнер, мергежил сөстери болгаш терминнер	1	24.11		

7	Ховар ажыгладдың сөстери: эргижирээн сөстер (историзмнер, архаизмнер), чаа сөстер (неологизмнер)	1	29.11		
8	Мергежил сөстери. Терминнер. Жаргонизмнер	1	01.12		
9	Хуу аттар (ономастика), оларның янзылары (топонимнер, антропонимнер, этнонимнер, зоонимнер болгаш космонимнер).	2	06.12/08.12		
10	Тыва дылдың тайылбырлыгы словары. Сөстүн лексиктиги сайгарылгазы.	1	15.12		
11	Катаптаашкын	1	20.12		
12	Хыналда ажыл	1	22.12		
13	Чогаадыг	1	27.12.		
	Морфология				
1	Чүве ады. Тодаргай болгаш туугай чүве аттары.	1	29.12		
2	Чүве адының темалыгы бөлүктери.	1	10.01		
3	Чүве аттарының бичеледир, чассыдар хевирлери, оларның тургустунары.	1	12.01		
4	Орус дылдан үлегерлээн сөстерниң грамматиктиги хевирлерин шын бижиири	1	17.01		
5	Хыналда ажыл	1	19.01		
6	Чогаадыг	1	24.01		
7	Сан аттарының бөлүктери. Түн болгаш дугаар сан аттары. Чыырының, үүрмектээриниң, аңгылаарының, чоокшуладырының сан аттары болгаш оларны шын бижиири.	2	26.01/31.01		
8	Сан адының нарын сөстер болгаш фразеологизмнер тургузарынга киржилгези	1	02.01		
9	Тыва дылда хемчег илередир чамдык сөстерниң ажыглалы.	1	07.02		
10	Хыналда ажыл	1	09.02		
11	Ат орну.	1	14.02		
12	Ат орнунуң грамматиктиги утказы, морфологтуг демдектери, синтаксистиг хүлээлгези.	1	16.02		
13	Ат орнунуң бөлүктери.	1	21.02		
14	Чамдык ат оруннарының саннарга, падежтерге өскерлири.	2	28.02/01.03		
15	Тодаргай эвес ат оруннарын шын бижиири.	2	06.03/13.03		
16	Ат оруннарының морфологтуг сайгарылгазы.	1	15.03		
17	Катаптаашкын	1	20.03		
18	Хыналда ажыл	1	22.03		
19	Чогаадыг	1	03.04		

	Чугаа, чугаалажып харылзажыры болгаш чугаа культуразы				
1	Тыва улустуң чугаа этикеди.	1	05.04		
2	Чугаа чорудулгазының хевирлери: чүгүртү (улу-каралап) номчууру; сөзүглелден кол медээни тып номчууру; сөзүглелди сайгарып номчууру.	1	10.04		
3	Сөзүглелдин тодаргай болгаш элдээрткен утказы.	1	12.04		
4	Номчааны чечен чогаал сөзүглелиниң утказын сактып бижири.	1	17.04		
5	Монологтуң янзылары. Чурумал. Тоожуушкун.	1	19.04		
6	Угаап боданышкын. Дыл темазынга дыңнадыг.	1	24.04		
7	Диалогтуң хевирлери: кылдыныгны боттандыраынче углаптар чугаа, бодал солчуп чугаалажыры.	1	26.05		
8	Чогаадыг	2	03.05/08.05		
	Катаптаашкын.				
1	Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы.	2	10.05/15.05		
2	Морфология.	2	17.05/22.05		
3	Аттыг чугаа кезектери. Ат орну	2	24.05/29.05		
4	Хыналда ажыл	1	31.05		
		68 шак			

«Тыва дыл» курузунуң эдилгелер арны

Бижикти киирген хүнү	Киирген өскерилгелерниң тайылбыры	Доктаал болгаш хүнү

Пронумеровано и прошнуровано
(силь) сфиданце